Мовна свідомість українців: становлення, еволюція, характерні риси

доктор філологічних наук, професор **Гнатюк Лідія Павлівна**
Інститут філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Мовна свідомість українців зазнавала впродовж століть істотних змін. Її реконструкція на різних часових зрізах і в діахронії залишається важливим завданням історичної лінгвоукраїністики, розв'язання якого дозволить повніше відтворити мовний (і ширше – духовний) світ українського етносу на різних етапах його розвитку, осягнути особливості мовних і концептуальних картин світу окремих суспільних прошарків та індивідів, а відтак – і специфіку мислення наших предків, усебічно проаналізувати процеси та явища історії української літературної мови крізь призму тогочасної мовної свідомості, з'ясувати окремі й дотепер **дискусійні питання, зокрема про зв'язок між старою і новою українською літературною мовою.**

Мовна свідомість – історично зумовлена сукупність образів свідомості, втілених в інваріантних (незмінних) та варіативних мовних знаках, притаманних певній епосі. Мовна свідомість (етносу, колективу, індивіда) є історично змінною, як і мовна норма. У варіативному складнику мовної свідомості відбито «дух» епохи.

Дискусійним залишається питання

про структуру мовної свідомості.

Деякі дослідники (В.В. Красних) **одиницею мовної свідомості вважають фрейм-структуру**, під якою розуміють когнітивну одиницю, яка формується кліше/штампами свідомості і становить «пучок» передбачуваних валентних зв'язків, векторів направлених асоціацій. **Складниками «молекулярної» фрейм-структури є прецедентні феномени і національні стереотипи.**

Інші лінгвісти (П.О. Селігей) у **структурі мовної свідомості** виокремлюють ***мовні знання, мовні почуття, мовні оцінки та мовні настанови***.

Початок становлення

етнічної мовної свідомості українців

пов’язаний із формуванням української мови як системи, яке, за дослідженнями лінгвістів, зокрема **Г.П. Півторака**, завершилося **на рубежі XI–XII ст.;** водночас почався новий етап її історії, коли вона в народно-розмовному варіанті набула в основному всіх притаманних їй рис.

Півторак Г.П. Етапи формування української мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Зб. наукових праць – К., 2001. – С. 10; див. також Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи. – К., 2014. – С. 60.

Необхідно розрізняти поняття

«давність лексики української мови»

і «давність української мови як системи».

Лексика української мови може сягати, як переконливо довів К.М. Тищенко, глибокої давнини, налічувати кілька тисяч років

(загальні назви: *вино, говіти, горн, Господь, дуб, кобила, лівий, мана, могила, молот, олія, перст, сват, сом, щука, щур* та ін.;

топоніми: *Борзна, Ворскла, Псло, Ромни, Сквира, Сож, Товмень* та ін.).

Тищенко К.М. Мовні контакти: свідки формування українців. – К., 2006. – С. 11, 13.

Проте лексика – це не вся система мови.

Фонетичні особливості, властиві тільки українській мові, окреслилися наприкінці XII ст.

(О.Б. Ткаченко пов'язує їх із прямим чи опосередкованим впливом скіфо-аланської мови):

а) сильний «ікавізм» (тобто наявність голосного [**і**] на місці колишнього **Ѣ** (*дід, ліс*, *літо, сіно*) та в новозакритих складах (***віз, кінь, стіл, сім, осінь***);

б) наявність української фонеми /**и**/ < злиття давніх /**і**/ та /**ы**/ ;

в) збереження м'якого (у тому числі й кінцевого) [**ц´**] (*кінець, молодець, палець*);

г) твердість приголосного перед [е] (із сильного [**ь**]) (*день, тесть*).

Ткаченко О.Б. Українська фонетика на історико-типологічному тлі // Мовознавство. – 1998. – № 2–3.

Вважають, що скіфський вплив спричинив і появу глоткового [г] замість зімкнено-проривного [ґ]. Доказом того, що [г] існував уже в XI ст., є підпис Анни Ярославівни, королеви Франції:

АНА РѢНА < Anna regina

У цьому підписі на місці приголосного засвідчено зредукований голосний [ъ], що свідчить про те, що Анна вимовляла латинське [g] як [г], а не [ґ].

Найдавніші морфологічні особливості української мови:

1) закінчення **-у** в Р.в. одн. іменників чол.р.: *ме́ду, до́му, ве́рху*;

2) закінчення **-ові, -еві (-єві)** в Д.в. одн. іменників чол.р. цієї самої групи: *ме́дові, до́мові*, а потім – інших іменників чол.р.;

3) чергування ***г, к, х*** із ***з, ц, с*** у Д. і М. в. одн. іменників: *дЂвцЂ*, *на рЂцЂ´*, *в кни́зЂ*;

4) Кл. в. іменників: *же́но, дру́же, кня́же, бра́те, зе́мле, учи́телю*;

5) закінчення -**ої** в Р.в. одн. прикметників: *вели́кої, до́брої, свято́ї*;

6) форми Д.в. займенників *мені́, тобі́, собі́*;

7) форми 3-ї особи одн. дієслів теперішнього і простого майбутнього часів І дієвідміни: *мо́же, іде́, живе́, заспіва́є*;

8) закінчення -**мо** в дієсловах 1-ї особи множини теперішнього і простого майбутнього часів: даємо́, помага́ємо, пита́ємо, поста́вимо.

Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи – К., 2014. – С. 60.

Інваріантний складник мовної свідомості українців

(беремо до уваги передусім мовні знання), який упродовж майже тисячоліття передавався з покоління в покоління, засвідчений на всіх рівнях мовної системи:

- ***на фонетико-фонологічному*** (система фонем та їх алофонів),
- ***лексичному*** (передусім давня лексика індоєвропейського та праслов'янського походження на позначення родинних стосунків, частин тіла й органів людини, рослин, птахів, тварин, явищ природи, небесних світил, предметів побуту, процесів, станів, якостей, ознак тощо, а також власне українська лексика),
- ***фразеологічному*** *(стійкі сполуки слів)*,
- ***словотвірному*** (способи і засоби словотворення),
- ***морфологічному*** (граматичні категорії, парадигми відмінювання іменних частин мови, парадигми дієвідмінювання),
- ***синтаксичному*** (структура словосполучень і речень) тощо.

Важливу роль в еволюції мовної свідомості українців у **XIII–XVIII ст.** **відіграла літературно-писемна традиція**:

- ✓ *церковнослов'янська мова*
- ✓ *давньоруська (давньокиївська) літературна мова Київської Русі*
- ✓ *староукраїнська літературна мова XIV–XVIII ст.* в обох різновидах: слов'яноруському (слов'яноукраїнському), який ґрунтувався на традиції церковнослов'янської мови, та книжному («простому»).

Багато генетично гетерогенних елементів – **церковнослов'янських та українських – були для мовної свідомості староукраїнського суспільства цієї доби функціонально тотожними.**

Для давнього українця

церковнослов’янська мова української редакції

(з українською вимовою та наголосами, відмінними від наголосів церковнослов’янської мови російської редакції), яку він з дитинства слухав по неділях та святах під час служби Божої і якою вчився читати, була не чужою, а **«культивованим різновидом рідної» (В. Живов)**,

вона формувала спосіб мислення і сприйняття світу.

Відмінність у наголошуванні тих самих слів у церковнослов'янській мові української та російської редакцій

«Стрятинський Служебник» 1604 р.	«Московський Служебник» 1656 р.
безáконїє	беззакóнїє
бóлѣзнь	болѣ'знь
бы́тїє	бытїе́
врагъ, врáга	врагъ, врагá
врáта	вратá
всéго	всегó
втóрый	вторы́й
глáва	главá
зáконъ	закóнъ
зéмный	земны́й
ми́рскїй та ін.	мїрски́й

[Огієнко І. Український наголос на початку XVII віку / І. Огієнко. – Жовква: ЧСВВ, 1926. – С. 17–28].

Відмінність у наголошуванні суфіксів *-енн, -анн* прикметників та дієприкметників у церковнослов'янській мові української та російської редакцій

«Стрятинський Служебник» 1604 р.	«Московський Служебник» 1656 р.
божествéнный	божéственный
возлюблéннаго	возлю́бленнаго
дѣствéнна	дѣственная
неислѣдовáннаа	неислѣдованнаа
обрадовáннаа	обрáдованнаа
препрославлéнна	препрослáвлена
уготовлéнно	уготóвленно

Огієнко І. Український наголос на початку XVII віку / І. Огієнко. – Жовква: ЧСВВ, 1926. – С. 17–28.

Лексика, яка нині більшістю українців сприймається як російська, **засвідчена в староукраїнських пам'ятках задовго до приєднання України до Росії в 1654 р.**

Це, наприклад,

бедро, брюхо, бодрий, будто, везде, вещ,

время, воздух, всегда, вто́рий, год, город 'місто',

деньги, дурак, дѣланіе, если́, дѣлать, желати,

желудок, жизнь, звѣзда, или, источник, каждый,

когда, куда, ложь, любезний, лѣкарство, первий,

побѣда, лучче, мысль, много, *нелзя*, *нужний*, *облак,*

пожар, покой, польза, помощь, пословица, послѣ,

совѣт, сюда, телѣга, тишина, туда, тыква, ум,

хотя 'хоча', *язык* 'мова' та багато ін.

Наведені лексеми є беззаперечним надбанням староукраїнської книжної традиції.

Еслú був органічним складником не лише староукраїнської писемної мови **кінця XVI – XVII століть**, а й мови народної, про що переконливо свідчить його фіксація (із наголосом на другому складі) **Климентієм Зіновієвим** у складі записаних ним народних прислів'їв і приказок кінця XVII – початку XVIII ст.:

***Еслú не машъ, самъ богъ не озметъ*;**

***Еслú (б) слуха(в) богъ пастухá, давно (б) погúнуло стадо*;**

***Еслú головá боли(т), то в церковъ идú*;**

***Не бúи старого, еслú не бере(т) чужого* тощо.**

Цей сполучник наведено в реєстровій частині **«Малоруско-німецького словаря» Є. Желехівського та С. Недільського (Львів, 1866)** – *єслú.* У бойківських говірках і дотепер уживається ***сли* 'якщо' – давній слід від *єслú*.**

1. *Зіновіїв К. Вірші. Приповісті посполиті / Зіновіїв Климентій; АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні; відп. ред В. В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1971.*
2. *Малоруско-німецкий словар: у 2 т. / уложив Євгений Желеховский і Софрон Недільский. – Львів: з друк. т-ва ім. Шевченка, 1886. – Т. 1– 2.*
3. *Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч.1– 2.*

Мовна практика Тараса Шевченка засвідчує органічний зв'язок зі староукраїнською літературно-писемною традицією.

Це, наприклад, **кореневе акцентування**

в усіх **словоформах лексеми *язик* '1. мова; 2. народ':**

«Од молдованина до фіна / на всіх язи́ках все мовчить, / Бо благоденствує» [«Кавказ»];

«Встане правда! Встане воля! / І Тобі одному / Помоляться всі язи́ки / Вовіки і віки» [«Кавказ»];

«І мечі в руках їх добрі, / Острі обоюду, / На отмщеніє язи́кам / І в науку людям» [«Давидові псалми»].

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1– 2.

Засвідчено також **кореневе наголошування прикметників**:

І мене в сем’ї великій, В сем’ї вольній, ***новій*** Не забудьте пом’янути Незлим тихим словом	І забудеться срамотня Давняя година, І оживе добра слава, Слава України, І світ ***ясний***, невечерній Тихо засіяє…
Пошли мені святеє слово Святої правди голос ***новий***!	Замовкли гармати, Оніміли дзвони, І громада покладає ***Земниє*** поклони

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1– 2.

Староукраїнську орфоепічну традицію відбиває наголошування Шевченком, як свідчать рими, деяких прикметників і дієприкметників:

похилéнному Як сніг, три пташечки летіли Через Суботове і сіли На ***похилéнному*** хресті На старій церкві ["Великий льох"; наголос поставлено Т. Шевченком]	***ненарождéнним*** у посланні І мертвим, і живим, і ***ненарождéнним*** землякам моїм в Украйні і не в Украйні моє дружнєє посланіє"
огнéнная: Мітла з востоку Над самим Віфліємом, боком, Мітла ***огнéнная*** зійшла ["Марія"]	***непрощéнний:*** А тим часом ***непрощéнний*** Грішний умирає [наголос поставлено Т. Шевченком]
незцілéнний: Сповідали, причащали Й ворожки питали – Не помогло... з ***незцілéнним*** В дорогу рушали ["У неділю не гуляла"; наголос поставлено Т. Шевченком]	

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1 – 2.

Свою Україну любіть, Любіть її ... Во ***время*** люте, В остатню тяжкую ***минуту*** За неї Господа моліть	Полян, дулібів і древлян Гаврилич гнув во ***время оно***
Во Іудеї во дні они, ***Во время*** Ірода-царя…	... Його вже й забули, Чи й був коли? ***Год*** за ***годом*** Три ***годи*** минули
Хотілось любити, ***Хоть годочок, хоть часочок*** На світ подивитись	Уже ***два года*** промережав ...
Меж бур'янами, за ***годами*** Три ***года*** сумно протекли	і ***час*** і два мине
Встає ***пожар***	Палають села, ***города***
... і покривали ***Многи́ми*** ризами його…	***Лучче*** ж поміркую…
Чи є що краще, ***лучше*** в світі, Як укупі жити...	Полилися ріки крові, ***Пожар*** загасили

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1 – 2.

Певні сумніви можуть виникнути і щодо «українськості» широко вживаних Шевченком частки і сполучника *хоть* (поряд із властивим сучасній українській літературній мові *хоч*):

Нехай усміхнеться серце на чужині, ***Хоть*** раз усміхнеться...	... Він їм тугу розганяє, ***Хоть*** сам світом нудить
... ніхто не згадає, Не скаже ***хоть*** на сміх: Нехай спочиває...	О доле! Лукавая доле! Покинь її ***хоть*** на старість, ***Хоть*** на чужім полі На безлюдді
В неволі тяжко, хоча й волі, Сказать по правді, не було. Та все-таки якось жилось. ***Хоть*** на чужому, та на полі...	І буде варт на світі жить, Як матимеш кого любить. ***Хоть*** кажуть от ще що, небоже: Себе люби, то й Бог поможе
Та ладом Та добрим складом ***хоть*** на час, ***Хоть*** на годиночку у нас Ту вінценосную громаду Покажем спереду і ззаду Незрячим людям	

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1 – 2.

Широко вживані поетом форми дієприслівників (з походження активних коротких дієприкметників, що потім втратили узгодження з іменником) мовною свідомістю сучасного українця можуть сприйматися як дієприслівники теперішнього часу російської мови:

Так ворожка поробила, Щоб менше скучала, Щоб, бач, ***ходя*** опівночі, Спала й виглядала Козаченька молодого..	Заспіває козаченько, ***Ходя*** по долині ...
Не співає чорнобрива, ***Стоя*** під вербою...	Ляхи задумалися, ***стоя***, Хоч і запеклі
Черниця, ***Стоя*** коло неї, Зажурилась	Отак, ***сидя*** в кінці стола, Міркую, гадаю...
В добрі одпочили, ***Славя*** Господа!..	Неначе праведних дітей, Господь, ***любя*** отих людей, Послав на землю їм пророка – Свою любов благовістить!
Привітав і цілував, ***благословляя***, Погрався з ними...	

Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2001. – Т. 1 – 2.

У **«Малоруско-німецькому словарі» Є. Желехівського та С. Недільського** (Львів, 1886) у реєстровій частині наведено:

бедро́, *бо́дрий*, *болїзнь, будьто*, *вещ*, *вещество́*, *времнє / время*, *во́здух*, *воздухо́вий*, *воздухови́нний*, *воздухопла́в*, *воздухопла́вець*, *возду́шный*, *вопль*, *вто́рий*, *глибокий*, *год*, *го́род – 1) Garten, 2) Stadt*; *грабитель*, *грязь*, *да – 1) und, und auch; 2) umsonst! Leider doch!*; *дене́жка*, *дійство́ванє*, *дійствува́ти*, *ді́ланє*, *діла́тель*, *діла́ти*, *дурак*, *дуралей*, *єсли́*, *желати*, *желізо*, *жизнь*, *жолудок*, *зави́сливий*, *за́висть*, *за́вистник*, *за́вистниця*, *зъвізда*, *иль (и́ли)*, *кажний / каждий*, *кожа*, *краска*, *куда*, *кушати*, *лікарство*, *лу́ччий / лу́чший / лу́чше*, *любе́зний*, *мисль*, *многий*.

Малоруско-німецкий словар: у 2 т. / уложив Євгений Желеховский і Софрон Недільский. – Львів: з друк. т-ва ім. Шевченка, 1886. – Т. 1 – 2.

Понад 90 композитів із першим компонентом

много-: *многобарвний*, *многобарвність*, *многозначний*, *многокутний*, *многолюдний*, *многомовний*, *многосильний*, *многоязичний* та ін.; *не́льга / нельзя́*, *ну́ждний / ну́жний*, *плясати*, *по́слі*, *посло́виця*, *скорб*, *совіт*, *сюда́*, *теліга*, *тиква, тишина*, *тога / тоги / тогді*, *трудни́й, тру́дно*, *тот (тота́, тото)́*, *туда/ тудай*, *хворо́ст, хворости́на*, *хоть – wenn auch*, *цвіток*, *шутити*, *шутка*, *язик – Zunge; Sprache* та ін.

Малоруско-німецкий словар: у 2 т. / уложив Євгений Желеховский і Софрон Недільский. – Львів: з друк. т-ва ім. Шевченка, 1886. – Т. 1 – 2.

У «Словарі чужих слів» З. Кузелі і М. Чайковського (Чернівці, 1910), який, за оцінкою самого З. Кузелі, має **«чисто українську марку»** (таку оцінку дано з погляду лінгвістичної свідомості відомого мовознавця того часу), як відповідник до ***аер*** наведено ***повітрє, воздух***, а низку композитів із першим компонентом ***аер***- витлумачено через ***воздух*** та похідні:

*аеробат – такий, що літає по **воздусі**;*

*аерографія – опис **воздуха**;*

*аерольогія – наука про **воздух**;*

*аерометер – прилад до міряння **воздуха**;*

*аеронавт – **воздухоплавець**;*

*аеронавтика – наука про **воздухоплавство**;*

*аероплян – машина до літаня у **воздусі**;*

*аеростатика – наука про рівновагу **воздуха**;*

*аерофобія – нервовий страх перед (зимним) **воздухом***,

*бальон – гумова куля, наповнена **воздухом***; ***воздушний** корабель* тощо.

Усього лексему ***воздух*** ужито для тлумачення запозичених слів **32 рази**, тоді як ***повітрє*** – лише двічі, а похідних від нього не зафіксовано.

Кузеля З. Словар чужих слів: 12 000 слів чужого походження в укр. мові / зібрали З. Кузеля, М. Чайковський; зредагував З. Кузеля. – Чернівці: "Рус. рада", 1910.

У згаданому словнику для пояснення запозичених слів часто вживається лексема ***звізда,*** а також похідне ***звіздяний*** за відсутності ***зірка, зоряний***:

*азімут – кут, який замикає полуденник якоїсь **звізди***;

*астральний – **звіздяний***;

*астроґнозія – пізнаванє звізд і **звіздяних** ґруп*;

*астролябія – прилад до міряня положеня **звізд** та їх рухів*;

*астрольоґ – той, що ворожить будучність із **звізд**;*

*астрольоґія – наука про вплив **звізд** на людську долю;*

*астрометер – прилад до міряня висоти **звізд**;*

*астрофотоґрафія – фотоґрафія **звізд***;

*маґ – **звіздочот*** тощо.

Кузеля З. Словар чужих слів: 12 000 слів чужого походження в укр. мові / зібрали З. Кузеля, М. Чайковський; зредагував З. Кузеля. – Чернівці : "Рус. рада", 1910.

Про те, що деякі з наведених слів не сприймалися навіть мовною свідомістю лінгвістів як російські, свідчать і російсько-українські словники **другої половини XIX – поч. XX ст.** Так, у словнику М. Левченка (Київ, 1874) як відповідник до ***время*** наведено ***час, година, времня, уремъя***; у праці М. Уманця та А. Спілки (Львів, 1893–1898) відповідником

до російського *вещево́й* виступає українське ***вещеви́й, річеви́й***;

до *вещéственный* **– *веществéнний***;

до *вещь* **– *вещ*** (із вказівкою на поширеність на Лівобережній Україні),

реч, річ (із вказівкою на поширеність на Правобережній Україні),

вещи – ***вéщі***, *речі*;

воздухъ – повітря, ***вóздух***;

воздýшный – ***воздухóвий***, *лéгкий*;

время – час, година, пора, доба, ***врем'я, урем'я***;

годъ – ***год***, *рік, літо*;

жúзненность – життя, ***жúзность***;

звѣзда – зоря, зірка, зіронька, ***звізда́***;

звѣздочетъ – ***звіздочóт***, *звіздя́рь*;

фамилія – 1. *рід, племъя, покоління*; 2. *сімъя, родина, фамилія*;

3. *прозвище, призвіще, призвісько, прозвання,* ***фамилія***;

хвата́ть – ***хвата́ти****, хапати*;

хотя́, хоть – ***хоть****, хоч, хоча́*;

языкъ – 1. *язик;* 2. ***язик****, мова*.

Наведені синонімічні ряди в перекладній частині ілюструють процес витіснення старих книжних українських лексем словами народної мови.

Словарь російсько-український / зібрав і впорядкув. М. Уманець та А. Спілка. – Львів: з друк. т-ва ім. Шевченка, 1893. – Т. 1 – 4.

Питомість, органічність на українському ґрунті багатьох із проаналізованих лексем підтверджується і їх побутуванням в українських говірках, зокрема Нижньої Наддніпрянщини, бойківських, гуцульських, буковинських, західнополіських, подільських, східнослобожанських:

воздух ‘повітря’: *во́здух* [СГНН], *воздушо́к* [СГНН]; *воздух, о́здух* [СБГ]; *во́здух* [ГГ], *во́здух* [СБуГ], рідко – *о́здух* [СБуГ].

время ‘час’: *времня, врем’я* [СГНН]; *во́времня* ‘вчасно’ [СГНН]; *врем’є* ‘час’ [СБГ]; *время, врємя, врємня* [СУСГ]; *уре́мня* [СБуГ].

Бойківські, гуцульські та буковинські говірки засвідчили подальший розвиток семантики на основі цього кореня (вже в його повноголосному варіанті):

ве́ремня, ве́рем’я 1.‘дощ’, негода’, ‘сльота’. 2.‘гарна погода’ [СБГ]; *ве́ремнє* ‘гарна сонячна погода’ [ГГ]; *ве́ремня, ве́рем’я, ве́ремнє, ве́рем’є, ве́римні, ве́рімні* ‘година, сонячна погода’ [СБуГ] тощо.

всегда ‘завжди’: *всегда, усегда; всігда, усігда* [СГНН]; *завсігда* [СГНН], *повсигда, повсігда* [СГНН]; *всегда* [СБГ]; *всігда* [СУСГ]; *всігда́* [СБуГ], *усігда́* [СБуГ]; *за́всігди, за́всіґди, за́всіди* [СБуГ]; *повсі́гди* [СБуГ];

год ‘рік’: *год,* Н. мн. *го́ди* [СБГ]; *год* ‘рік’ [СБуГ]; *год* [СУСГ]; *года́* (*мн.*) ‘роковина смерті’ [СГНН]; *годи́* ‘іменини’ [СГНН]; *годовщина= годи́* [СГНН]; *одногодок* ‘ровесник’ [СГНН]; *одногодка* [СГНН]; *півгоду* [СГНН]; *тогодній* ‘минулорічний’ [СГНН], *цьогогодній*, *цьогогоднішній* ‘цьогорічний’ [СГНН].

ГГ – Гуцульські говірки : корот. слов. / [уклад. Г. Гузар та ін.; відп. ред. Я. Закревська]; Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича НАН України. – Львів : ІУ, 1997.

СБГ – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1 – 2.

СБуГ – Словник буковинських говірок / [наук. ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк]. – Чернівці: Рута, 2005.

СГНН – Чабаненко В. А. Словник говірок нижньої Наддніпрянщини / В. А. Чабаненко; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя: Комунар, 1992. – Т. 1 – 4.

СУСГ – Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Лєснова, І. Ніколаєнко [та ін.]; Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ: [б. в.], 2002.

Отже, чимало слів, які мовною свідомістю сучасної українськомовної людини сприймаються як російські (оскільки вони вживаються в сучасній російській літературній мові, яка успадкувала ту саму основу, на якій до кінця XVIII століття розвивалася і слов'яноукраїнська мова), мали тривалу традицію використання у староукраїнський період (не лише у книжних мовах, а й у народнорозмовному мовленні). Це той варіативний складник мовної свідомості українців, який змінився вже після XVIII ст., але від якого не можна відрікатися, кваліфікуючи відповідні лексеми з позицій сучасної мовної свідомості як російські чи суржикові.

Дякую за увагу!